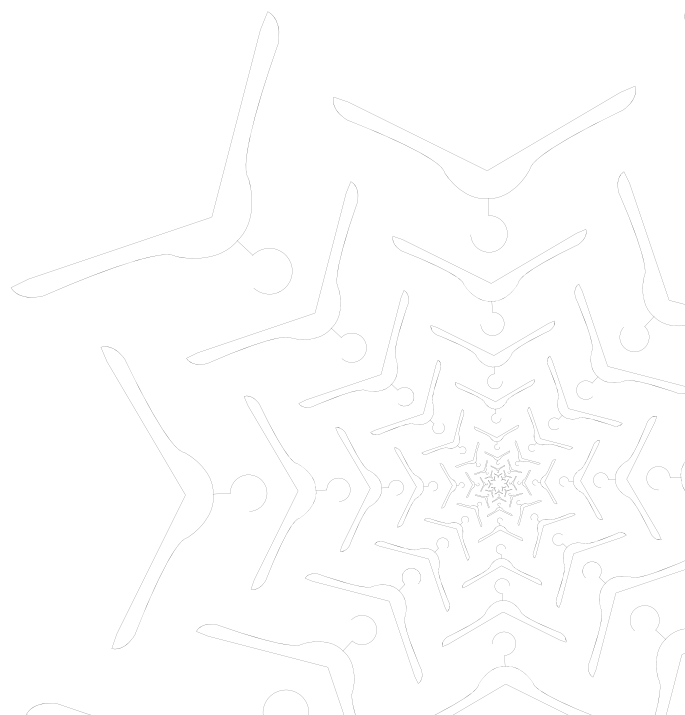

**En undersøgelse af den
internationale modeforskning**

En undersøgelse af den internationale modeforskning

Af Else Skjold

DK/MOKO

En undersøgelse af den internationale modeforskning

Rapporten er bestilt af og udført i tæt samarbejde med Ulla Ræbild, studiekoordinator for mode, Institut for mode og tekstil, Designskolen Kolding (DK). Forskningsprojektet er finansieret af Center for Designforskning, i tilknytning til Modekonsortiet (MOKO).

Layout: Sofie Hother, 4. års studerende på Visuel Kommunikation, DK

Designskolen Kolding, 24. april 2007

Forord

Denne rapport henvender sig ikke kun til akademikere – men til alle, der arbejder med mode, som ønsker at vide mere om, hvad modeforskning er, hvordan den i disse år forsøges implementeret på designskoler rundt om i Europa, og ikke mindst hvad den potentielt kan bidrage med til modeindustrien.

Rapporten har karakter af en udredning, dvs. den har en oplysende karakter og forsøger ikke at komme med konklusioner. Den skal ses som et oplæg til den hjemlige debat, hvor en gennemgang af udvalgte internationale institutioners måde at praktisere modeforskning på bringes til torvs. Eksemplerne er nøje udvalgt ud fra det kriterie, at de skal kunne relateres umiddelbart til danske forhold, således at rapporten bliver meningsfuld i forhold til vores egen diskussion af modeforskningens rolle på de danske designuddannelser. Der er naturligvis truffet en del valg i struktureringen af de indsamlede informationer, stærkt inspireret af mødet med de udenlandske forskere og undervisere, der har bidraget til rapporten i form af samtaler, mailkorrespondance, spørgeskemaer og interviews.

Undersøgelsens resultat vil være et kvalificerende bidrag til det videnspotentiale, som er under etablering i MOKO og på DK. Resultatet vil kunne danne grundlag for et samarbejde mellem MOKOs tilknyttede institutioner og den danske modeindustri om forskningens betydning for modeindustriens strategi. Endelig vil undersøgelsen kunne anvendes som et videnskvalificerende perspektiv i modeuddannelsen på DK og Danmarks Designskole (DKDS). Rapporten er på den måde et aktivt bidrag til MOKOs konsolidering, og indgår i DK's strategi om både at etablere modeforskning på DK og til at bidrage til et tættere samarbejde mellem DK og DKDS i tilknytning til MOKO. Grundlæggende er rapporten udført i den forståelse, at det synes af stor betydning for den danske modeforskning at indhente internationale erfaringer inden for feltet. Rapportens hovedformål er at gøre dette gennem

en afdækning af den betydning, modeforskningen har for modeuddannelserne, deres studerende og samarbejdspartnere i modeindustrien, i kvalitativt udvalgte eksempler fra udlandet.

Rapporten er bestilt af og udført i samarbejde med studiekoordinator Ulla Ræbild, Institut for Mode og Tekstil på DK, som det første skridt i retning af at etablere mode som selvstændigt forskningsfelt i Kolding. Hidtil har instituttet udelukkende igangsat forskningsprojekter inden for tekstil, og det er bl.a. med baggrund i dette, at et kommende tekstilkonsortium er under etablering på stedet. Det stiller nogle krav til den modeforskning, der skal etableres på DK. Forskningen i mode skulle gerne kunne knytte an til den tekstilforskning, der foregår, så et rigt og frugtbart miljø kan opstå til glæde for begge forskningsfelter og ikke mindst de studerende på stedet. Men den skal også kunne fungere selvstændigt og arbejde med centrale emner, der er væsentlige for mode som forskningsfelt. Foranledningen til denne udredning er altså behovet for en forundersøgelse af, og inspiration til, hvordan man på DK kan komme i gang med at etablere modeforskning og på den måde blive en aktiv deltager i MOKO-samarbejdet.

En speciel tak skal gives til:

Centerleder, Professor Helen Thomas og centersekretær Lucy Corbally fra "Centre for Fashion, the Body and Material Cultures", London College of Fashion (University of Arts, London), Professor José Teunissen og leder af BA-uddannelsen, Matthijs Boelee, ArtEZ Institute of the Arts, Arnhem (Holland), senior-tutor Ike Rust, underviser i herremode og institutleder Wendy Dagworthy, Fashion and Textiles, Royal College of Art (London), mine kolleger i MOKO, lektor, ph.d. Lise Skov (CBS), seniorlektor Birgitte Munch (DK) og Gitte Grønkær Andersen, cand. mag. i pædagogisk sociologi, konsulent på EVA.

Indholdsfortegnelse

	SIDE
Indledning	
Modeforskning: "Den nye i klassen"	08
Rapportens målsætning	09
Præsentation af struktur og metode	10
Forundersøgelse	
Oprindeligt foreslåede cases: Japan og Sverige	12
Centrum för Modevetenskap, Stockholms Universitet	12
Kyoto Costume Institute	13
Konklusion	14
Redegørelse for undersøgelsen frem til valg af endelige cases	14
Japan	14
USA	14
Italien, Frankrig, England	15
Endeligt valg: England og Holland	16
Konklusion	16
Udredning	
Præsentation af cases	18
ArtEZ fashion in Arnhem og det hollandske program	18
FBMC	18
Fashion and Textiles, RCA	19
Uddybning af forskningsstrategier	19
Det hollandske program	20
FBMC	21
Fashion and Textiles, RCA	23
Konklusion: hvordan forskningsstrategien afspejler institutionen	24
Implementering af forskning i modeuddannelsen	25
ArtEZ og sammensmeltningen af modeindustri, forskning og kunstnerisk designuddannelse	25
FBMC og rekrutteringen af nye forskere	26
RCA og balancen mellem industri og undervisning	27
Konklusion og perspektivering	29
Efterskrift	30
Litteraturliste	31

Indledning

Modeforskning: “Den ny i klassen”

Modeforskning fik først med MOKOs etablering 2. februar 2006 en selvstændig platform i Danmark. Indtil da er forskningen i mode på dansk grund foregået sporadisk på universiteter og museer af enkeltstående forskere, museumsfolk eller studerende, uden at der nødvendigvis er foregået nogen vidensdeling mellem disse personer og institutioner. Det er dermed ikke sådan, at der ikke er foregået modeforskning på dansk plan før MOKOs etablering. Den er blot ikke blevet organiseret, ligesom forskningen inden for andre æstetiske felter såsom musik, kunst eller arkitektur. Den gryende interesse for mode som forskningsfelt skyldes for en stor del modens efterhånden massivt dominerende rolle som kulturel markør i en nutidig virkelighed, hvor man både som individ og kollektivt i høj grad orienterer sig visuelt.

En anden faktor, der har bidraget til en gryende interesse for modeforskning, er den vestlige modeindustri transformation fra forvaltere af tøjproduktion til forvaltere af designproduktion. I en tid, hvor der produceres meget lidt tøj i Vesten i forhold til for blot tyve år siden, gælder det om at højne evnen til at producere ideer, og det øger naturligt interessen for at se på mode med nye øjne. Forandringerne i industrien påvirker naturligvis designuddannelserne, ikke blot i Danmark, men generelt i den vestlige verden. Det er åbenlyst, at designskolerne i disse år befinder sig i en transitionsfase, hvor spørgsmålet om, hvordan man bedst klæder de designstuderende på til den virkelighed, der møder dem, når de er færdiguddannede, står til diskussion.

Her er det oplagt at studere, hvordan man imødegår udfordringerne i udlandet. Som i Danmark er man også i andre regioner af verden i gang med at etablere institutter, sammenslutninger og organer, der kan fungere som ramme eller platform for den nationale modeforskning. Disse konstruktioner er meget forskellige. De forholder sig strategisk forskelligt til, hvad der skal forskes i, og i hvor høj

grad industriens behov imødekommes i forskningen, og denne vægtning er i høj grad baseret på institutionelle og nationale traditioner. Denne udredning er baseret på indsamlede erfaringer fra udlandet gennem en udredning af, hvordan modeforskning praktiseres på udvalgte designskoler. Det afdækkes bl.a., hvordan man her organiserer, kommunikerer og bevarer den viden, der opstår, når der forskes i mode. Det er ønsket, at rapporten på baggrund heraf kan bidrage til at kvalificere den hjemlige debat omkring, hvorledes modeforskning *kan* praktiseres og kommunikeres, både i forhold til uddannelse og industri.

Hvad er modeforskning? Hvad beskæftiger man sig med som modeforsker, og hvem får gavn af den forskning, der udføres? Mange bud burde melde sig umiddelbart, for selvfølgelig er det naturligt at forske i et erhverv, der både økonomisk og kulturelt spiller en væsentlig rolle i den danske virkelighed¹. Ingen kunne vel forestille sig, at der ikke foregik forskning i forbindelse med økonomisk ligeværdige industrier som medicinalindustrien eller landbruget. Alligevel står mode – ikke bare i Danmark, men også internationalt – som et relativt nyt akademisk felt, hvor pionerer inden for området langsomt i disse år begynder at samle sig for at diskutere netop ovenstående spørgsmål. Da disse centreringer i nogle tilfælde er foregået, og stadig foregår, under udarbejdelsen af denne udredning, har det været et større detektivarbejde at finde frem til netop de centre, hvor der foregår modeforskning af et omfang og en relevans, der kvalificerer sig til at kunne bidrage til netop den danske situation. Det siger noget om, hvor spredt feltet har været indtil nu. Ligesom det siger noget om, hvor stort behovet er for vidensdeling omkring metode, strategi og samarbejdskonstruktioner på internationalt plan. Den viden, der er opnået i undersøgelsen af relevante eksempler, er inddraget i rapporten som en forundersøgelse for at give et indtryk af, hvor væsentlige interna-

¹ Ifølge MOKO-rapporten *Dansk mode – Historie, Design, Identitet* (MOKO 2006, s. 11), var mode i 2005 Danmarks fjerdestørste eksportindustri.

tionale modenationer befinder sig i disse år i forhold til praktiseringen af modeforskning.

Der er ingen tvivl om, at man vil kunne finde mange steder i verden, hvor der foregår interessante og inspirerende forskningsprojekter, der omhandler mode. Men det kræver netværk og viden om de enkelte regioners situation på modefeltet at finde dem. Og hvordan diskutere et nyt og sprudlende forskningsfelt, hvis man er uvidende om hinandens eksistens og projekter? De mange nydannede centre og platforme rundt omkring i verden står som bevis for, at mode for alvor er begyndt at markere sig som 'den nye i klassen' på det akademiske landkort, der i disse år insisterer på at opnå autoritet i sin egen ret.

Ud fra en gennemgang af de endeligt udvalgte centres konstruktion, partnere og forudsætninger, beskrives strategier, typologi og omfang af den forskning, der foregår. Håbet er på den måde at kunne inspirere og kvalificere den danske debat omkring, hvordan vi selv kan organisere og praktisere vores egen modeforskning. Ved at skabe nogle kvalificerede overbliksbilleder er det håbet at udbygge dansk modeforsknings erfaringsmateriale, at belyse hvorledes modeforskning kan formidles og anvendes på vores designuddannelser, og ikke mindst at medvirke til at gøre den danske modebranche bevidst om, hvad modeforskning potentielt kan bidrage med.

Rapportens målsætning

Ambitionen med analysen er at afdække både helt basale spørgsmål omkring praktisering og implementering af modeforskning i modeuddannelserne, men også overordnede, strategiske spørgsmål omkring profilering og positionering i de forskellige nationale og internationale forskningsstrukturer. Og ikke mindst hvordan forskning kan kommunikeres i en uddannelsesinstitution, både i forhold til andre forskere, undervisere og studerende, således at den viden, der opnås gennem forskningsprojekterne, bliver i institutionen og styrker den. De mange spørgsmål kan samles i følgende punkter, under den overordnede problemstilling:

“Hvordan implementeres modeforskning på en designskole?”

- Hvad kan modeforskning bidrage med på en designuddannelse, i forhold til modeindustrien?
- Modeforskningens typologi; hvad forskes der i, og hvordan?
- Forskningsstrategier; hvordan opbygger man kernekompetencer på en designskole gennem forskning?
- Hvordan kommunikeres forskning internt på en institution?

Disse spørgsmål kunne muligvis besvares ved at skele til, hvorledes andre æstetiske felter på designområdet praktiseres på de danske designskoler. Her må det imidlertid vurderes, at der i forhold til både industri og typologi knytter sig bestemte problematikker til netop mode, fordi det er så nyt et forskningsfelt. Specielt i forhold til den danske modeindustri er det helt oplagt, at der her mangler grundlæggende viden om, hvad modeforskning overhovedet er, og hvad den kan bidrage med. Samtidig hersker der udbredt forvirring – også blandt forskere – om, hvad der egentlig menes med modeforskning, fordi både metodiske og emnemæssige tilgange til feltet er så forskellige. Helt konkret er der stor forskel på, om man forsker i beklædning (tilskæring, materiale, dragt- og stilhistorie m.m.), mode som produkt (brugerinnovation, forbrugermønstre m.m.), mode som system (kultursociologi, indlæsning af mode i samfundsmæssige strukturer m.m.), mode som identitet (identitet, krop, socialiseringsprocesser m.m.), mode som æstetisk felt (modens “mening”, udtryk, trends m.m.) – for bare at nævne nogle af de anvendte tilgange inden for den humanvidenskabelige forskning. Ud over dette kommer også de såkaldt praktisk baserede forskningsprojekter, altså forskning foretaget af designere, der ønsker at videreudvikle deres viden omkring formgivning, designprocesser i mode, specifikke produktionsformer, materialetilgange eller andre fagligt baserede områder, samt analyser af modeindustriens økonomi.

Med disse problemstillinger in mente, og med erkendelsen af, hvor lille det danske modeforskningsmiljø er for indeværende, blev det hurtigt klart, at det ville være mest formålstjenligt i forhold

til vidensproduktionen i udredningen at anvende udenlandske modeforskningsmiljøer som cases. Med en kvalificeret undersøgelse baseret på de valgte problemstillinger vurderedes udredningen at kunne bidrage til at kvalificere debatten om, hvordan modeforskning praktiseres herhjemme, hvilket også mentes at kunne styrke konsolideringen af MOKO-samarbejdet.

Præsentation af struktur og metode

Rapporten er inddelt i en indledning og en forundersøgelse, samt udredningsdelen, hvori der redegøres for modeforskningens rolle i de respektive cases. Udredningen er baseret på empiriske undersøgelser, hjemmesidestudier og udleveret materiale i form af papers, curriculumbeskrivelser og forskningsprogrammer.

De empiriske undersøgelser udgøres af kvalitative interviews og spørgeskemaer. I de to interviews med hhv. institutleder for Fashion and Textiles, RCA, Wendy Dagworthy, og forskningsleder for FBMC, Professor Helen Thomas, er anvendt en kvalitativ, interaktionistisk metode (jvf. Järvinen og Mik-Meyer, 2005), hvor det sættes, at analytikeren er med i betydningssskabelsen, og at dennes position derfor må ekspliciteres. Analytikeren er i denne sammenhæng modeforsker, og spørgsmålene reflekterer den i forrige afsnits beskrevne kontekst. Derfor farves interviewet og den efterfølgende analyse naturligvis af dette. Men selvom fokus i udredningen er at definere modeforskningens rolle i de udvalgte cases, er der forsøgt indtaget en åbenhed over for den virkelighed, de interviewede beskriver. Fokus i de to interviews er således overordnet samspillet mellem uddannelse, modeindustri og -forskning, men fordi de to cases er så forskellige, varierer spørgsmålene i de to interviews alt efter, hvad de interviewede selv har fremhævet som vigtigt.

Beskrivelsen af de enkelte cases er ydermere baseret på supplerende spørgeskemaer. Spørgsmålene er inspireret af overvejelser omkring spørgeskemakonstruktion og case-studier (jvf. Burawoy 1998, Yin 2003). De er besvaret af Professor Helen Thomas (FBMC), Professor José Teunissen (ArtEZ) og Dr. Professor Dany Jacobs (AMFI, University of Gro-

ningen). Samme skemaer blev sendt til samtlige forskere og ph.d.-studerende på FBMC og til Dr. Professor Michiel Scheffer (Maere Saxion Enschede, Universities of Twente), som desværre ikke svarede tilbage. Det var oprindeligt planen, at der skulle foretages kvalitative sammenligninger mellem besvarelserne fra de udsendte spørgeskemaer. Men med den sparsomme tilbagemelding blev besvarelserne i stedet anvendt som supplement til det allerede foretagne interview af Helen Thomas, samt som vidnesbyrd omkring det hollandske program². Følgende spørgsmål er stillet:

Til José Teunissen:

- 1) Why did you decide to create a (theoretically based) master in fashion in Arnhem?
- 2) How is fashion research implemented as an element in the artistic/practice based design education in Arnhem? (Overall concept in terms of structure, communication and curriculum.)

Til Dany Jacobs, (Michiel Scheffer) og José Teunissen:

- 1) What are the circumstances from where you stand, behind the wish for a common research programme between AMFI, Maere Saxion Enschede and Arnhem? (And why research; you could have chosen to collaborate on other levels?)
- 2) How do you believe that your institution can profit from sharing the respective core competences of the implied institutions?
- 3) What are the potentials for the programme in your opinion, for Holland as a fashion nation?

Herudover indgik følgende ni spørgsmål omkring forholdet mellem uddannelse, forskning og industri. Det skal tilføjes, at spørgsmålene blev udformet ud fra ønsket om at afdække alle aspekter i udredningen i forhold til hver case, hvilket siden blev ændret (se nedenstående). Besvarelsen af disse spørgsmål fra Helen Thomas er blevet anvendt som supplement til interviewet.

Fashion research and strategy:

- 1) Describe shortly your approach to the field of fashion in your own research (object for research, methodology, inspiration, areas of interest).
- 2) How does fashion research influence the (artistic/practice based) design education at your institution, in your opinion?
- 3) How is the correlation between the curriculum for fashion design students and the overall strategy for fashion research at your institution, in your opinion?

² Grunden til, at der ikke foreligger et interview med José Teunissen, som der gør med Wendy Dagworthy og Helen Thomas, er, at det i forbindelse med researchturen til Holland i januar blev vurderet, at der ikke var viden nok til at udforme interviewspørgsmål før afrejsen. Det var endnu uklart, hvad det hollandske program handlede om, og researchturens resultat var derfor, at der blev opnået viden om dette gennem en række samtaler med hhv. Michiel Scheffer og José Teunissen samt ved overværelsen af en paneldebat om hollandsk modeidentitet ledet af Dr. Professor Dany Jacobs, som blev afholdt i forbindelse med den hollandske modeuge.

- 4) How do you see the potentials for fashion research
- as related to identity and profile of your institution/your country?
  - as related to creating the ideal competences for the design students at your institution?
  - as related to other subjects?

Fashion research and industry:

- 5) How do you see fashion research as contributing to innovation in the fashion industry?
- 6) What kind of research projects are typically conducted in collaboration with the fashion industry?
- 7) What kind of research projects does typically not appeal to the fashion industry, and how are they financed?

Fashion research and fashion as artistic practice:

- 8) Has the implementation of (academic) fashion research created conflicts between theorists and practitioners at your institution, in your opinion?
- 9) Is there specific problematics connected to the so-called practice based research projects, and how is this dealt with at your institution, in your opinion?

Fokus og struktur i gennemgangen af de enkelte cases er stærkt inspireret af Edgar E. Scheins kulturniveauer (Schein, 1994) med det forbehold, at Scheins optik er konsulentens, hvor han i et ledelsesstrategisk perspektiv ser på, hvordan man kan arbejde med og om nødvendigt ændre en virksomhed eller en institution. I udredningen anvendes kulturniveauerne i et deskriptivt øjemed, men de ses som formålstjenstlige, fordi de ikke blot kan bruges til at beskrive fakta (som man kan se ved øjesyn eller ved studier af udleveret materiale og hjemmeside), men også den identitet og selvforståelse, som udtrykkes gennem strategier og udtalelser fra medarbejderne. På den måde indfanges både de formelle og uformelle lag i udredningens cases. Scheins kulturniveauer er opdelt i tre lag:

- 1) artefakter (symptomer); synlige organisatoriske strukturer og processer (vanskeligt at tyde)
- 2) skueværdier (synlige værdier); strategier, mål og filosofier (synlige begrundelser)
- 3) grundlæggende, underliggende antagelser: ubevidste, "tages-for-givet" anskuelser, op-

fattelser, tanker og følelser (ultimativ kilde til værdier og handling)

Ud fra dette er hver case beskrevet efter følgende princip:

- 1) fakta, antal personer, samarbejdskonstruktioner, studieplaner, overordnede forskningsstrategier (hvad er det?)
- 2) uddybning af strategier, mål og filosofier (hvad vil de?) og
- 3) selvopfattelse, identitet (hvad tænker de?)

Punkt 2) 3) er sammenført på den måde, at visioner og strategier er kommenteret og uddybet gennem interviews og spørgeskemabesvarelser, så det fremgår hvilken selvforståelse, der er fremherskende i hvert enkelt case.

Dette leder frem til hvilket sammenligningsgrundlag, udredningen er baseret på. Grundet væsensforskellene i udredningens cases, og pga. de manglende spørgeskemabesvarelser, blev det vurderet mest formålstjenligt at anvende en kulturorienteret komparation, hvor hver case ses som idiografisk unik (jvf. Thyge Winther-Jensen, 2004)³. Her sættes det, at låntagning (direkte sammenligning) ikke altid er mulig eller relevant, hvilket vil sige, at detailspekter ved eksempelvis et uddannelsessystem ikke direkte kan overføres fra én kontekst til en anden, men at komparationen sker ud fra en samlet beskrivelse af de respektive (i dette tilfælde) institutioners karakter. Ud fra dette vil der blive foretaget konkluderende sammenføringer, med udgangspunkt i de tre cases, hvor der fokuseres på specifikke særtræk ved hver enkelt case samt gennemgående temaer i udredningen.

I det følgende uddybes årsagerne til de valg og fravalg, der er truffet i forbindelse med rapportens cases. I udredningsdelen analyseres de udvalgte cases tematisk i forhold til rapportens samlede kontekst.

³ Winther-Jensen (2004), s. 57: "Men hvorfor sammenligne, hvis den grundlæggende forudsætning er, at hver enkelt kultur er idiografisk unik, og det derfor ikke er muligt at opstille universelle, nometetiske adfærdsmønstre, principper eller love, der virker uafhængigt af de enkelte kulturer? Det svar, der ofte gives, er, at sammenligning er af afgørende vigtighed for udviklingen af forståelse og respekt for forskelligheden. Netop respekten for forskelligheden, den gensidige respekt, er ifølge repræsentanter for den kulturorienterede tradition det bedste værn mod etnocentrisme".

Forundersøgelse

Oprindeligt foreslåede cases: Japan og Sverige

To eksemplariske modeforskningsmiljøer blev i den oprindelige projektbeskrivelse foreslået som udredningens cases, nemlig Kyoto Costume Institute i Japan (KCI) og Centrum för modevetenskap på Stockholms Universitet. I det følgende begrundes disse valg, ligesom der redegøres for, hvorfor de ret hurtigt viste sig at være uanvendelige. At de alligevel optræder i rapporten skyldes, at de ses som vidensproducerende i forhold til de overvejelser, der har ledt frem til udvælgelsen af de endelige cases. De må derfor, sammen med alle de øvrige cases, der er overvejet og beskrevet i senere afsnit, betragtes som elementer i en forundersøgelse for udredningen.

De to eksempler var valgt ud fra dels geografiske udvælgelseskriterier, dels ud fra den umiddelbare sammenlignelighed med dansk modeforskning og dens historiske, uddannelsesmæssige og samfundsmæssige betingelser. Det var ønsket, at det ene skulle ligge tæt på Danmark i forhold til forskningstraditioner, traditioner for virksomhedssamarbejde og uddannelsessystem, og at det andet skulle adskille sig væsentligt i forhold til disse punkter. Den overordnede pointe med dette var, at rapporten således ville kunne bidrage med erfaringer og viden, der både kunne overføres direkte til danske forhold, men også kunne inspirere til helt nye tanker omkring forskningsstrategier og indtænkning af virksomhedssamarbejder, i forhold til den hjemlige praksis.

Centrum för Modevetenskap, Stockholms Universitet

4. januar 2006 offentliggjorde Erling-Persson Stiftelsen, grundlagt af H&M's ejer Stefan Pers-

son, at der var indgået aftale med Stockholms Universitet om en donation af 30 mio. SEK til etableringen af et center for modeforskning. Formålet med donationen er ifølge den officielle pressemeddelelse⁴:

“... att öka utbytet mellan näringsliv och akademi inom ett ekonomiskt expansivt område med stor tvärvetenskaplig bredd ...

... Kopplingen mellan mode som kulturyttring och mode som marknadsekonomisk faktor ska belysas inom ramarna för det nya ämnet. Betydelsen af entreprenörskap inom modevärlden kommer också att framhållas.”

Stockholms Universitet kommer med konstitueringen af Centrum för Modevetenskap til at stå som det første universitet i verden, hvor mode indgår som akademisk felt sammen med andre æstetiske områder som film, kunst, musik mv., og der er derfor selvsagt stor bevågenhed blandt modeforskere omkring hvilken forskningsprofil, der opbygges her. Det er ligeledes højst interessant, at Persson vælger at donere et så stort beløb til lige netop forskning. Det skal nemlig understreges, at det ikke er H&M som firma, der har doneret pengene, men Persson som privatperson. Persson udtaler i et interview følgende bevæggrund til donationen:

“Vi hoppas att vår donation ska ändra synen på begreppet mode, att den ska ge ämnet en etablering som vetenskap, vilket är nödvändigt för att skapa kunskap och trovärdighet för detta viktiga kulturuttryck. Denna typ av tvärvetenskaplig forskning bedrivs inte, oss veterligen, ännu någonstans i världen. Och att se Sverige i framkanten av denna forskning och undervisning, skulle stämma väl överens med bilden av Sverige som framstående då det gäller formgiv-

⁴ Pressemeddelelse på Stockholms Universitets hjemmeside 30. jan. 2006

⁵ Fra nyhedsartikel af Thomas Heldmark på Stockholms Universitets hjemmeside 4. sept. 2006: “Storsatsning på modevetenskap”, <http://www.su.se/pub/jsp/polopoly.jsp?d=2019&a=7608>

⁶ Kilde: pressemeddelelse fra 28. sept. 2006 på Stockholms Universitets hjemmeside, hvoraf det fremgår, at bestyrelsen består af repræsentanter fra en designuddannelse, universitetsverdenen og en branche forening.

⁷ *ibid.*: “Fakta om modevetenskap: Modevetenskap är en tvärvetenskaplig akademisk disciplin under uppbyggnad. Den studerar mode som fenomen, såväl ur ett historiskt som ur ett samtida perspektiv, med utgångspunkt exempelvis i estetiska vetenskaper, etnologi, företagsekonomi, genusvetenskap, historia, kulturvetenskap, medie- och kommunikationsvetenskap, socialantropologi och sociologi”.

ning ... För det område som ligger vår familj nära hjärtat, detaljhandeln, är detta av stor vikt. Vi hoppas att detta ska verka i positiv riktning avseende arbetstillfällen och exportmöjligheter.”⁵

Det centrale i Perssons udtalelse her er hans betoning af, at det at styrke mode som selvstændig akademisk disciplin kan have en direkte positiv indvirkning på modeindustrien, idet det antages at have så stor signalværdi, at det kan gavne Sveriges image som modenation. Der stilles altså fra Perssons side ikke krav om, at forskningen skal levere nogle umiddelbart brugbare resultater til modeindustrien, og styrelsen, der varetager de modtagne midler, er da også uafhængig og består af fagpersoner⁶.

Donationen, der udbetales over en femårig periode, er øremærket til at etablere et introduktionskursus, et masterprogram samt ansættelsen af forskningsassistenter, et antal ph.d.-er og en ledende professor. På længere sigt ønsker man at etablere en selvstændig kandidatuddannelse. Da udgangspunktet, som det fremgår af pressemeddelelsen, er temmelig bredt emnemæssigt⁷, vil den overordnede forskningsstrategi afhænge af hvilken professor, der bliver ansat. Denne person vil nemlig som forskningsansvarlig kunne tegne en profil for centret igennem de forskningsprojekter, der bliver igangsat.

Ved påbegyndelsen af nærværende udredelse, i september 2006, var kun introduktionskurset og et magisterkursus etableret, mens det resterende program stadig var i planlægningsfasen. Seniorlektor Rebecca Arnold, normalt fast tilknyttet underviser og forsker på Central Saint Martins og London College of Fashion, blev fra samme semester ansat som gæsteprofessor, mens man stadig averterer efter en blivende professor til at lede centret. Så mens det har været nok så spændende at studere valget af kompendie-tekster og emnestruktur i forbindelse med de allerede etablerede kurser, måtte det allerede tidligt i processen konkluderes, at der på det stadi-
die, det svenske program har befundet sig i i den

tidsperiode, denne udredning strækker sig over, ikke er basis for en udredning.

Kyoto Costume Institute

DK har gennem sine tilknyttede undervisere og forskere inden for tekstil gode forbindelser til flere japanske museums- og uddannelsesinstitutioner. Og sammenhængen mellem stil og materiale (mode og tekstil, om man vil) er vigtig for modeforståelsen på DK. Det var derfor oplagt, set fra DK's side, at udbygge det netværk, der allerede var etableret af tekstilforskerne, til også at rumme modeforskning. Et studie af en japansk case ville gøre det muligt at belyse et miljø i en region i verden, som inden for de sidste 10-15 år har indtaget en nøgleposition i den globale modeindustri – og Japan står, i det mindste indtil videre, som førende land i Østen inden for teknologi, viden og økonomi. En institution fra Japan synes derfor at kunne være illustrerende for den teknologiske og økonomiske udvikling, der generelt foregår i regionens modeindustri.

Japan er desuden en meget indflydelsesrig modenation, der eksempelvis af den danske modeforsker Erik Hansen-Hansen er blevet udnævnt til at udgøre den berømte 5. modeklynge, som flere europæiske lande drømmer om at blive, heriblandt Danmark⁸. Det skyldes ikke mindst, at japanerne er blandt de største modeforbrugere i verden, hvilket naturligvis må have en interesse for en designskole⁹. Men også rent designfagligt er Japan interessant i et modeperspektiv. Netop den japanske modeindustri fremstår unik i den forstand, at den som få andre har formået at sammenknytte ny teknologisk viden med gamle traditioner og håndværk. Samtidig har japanske designere siden deres indtog på den parisiske catwalk i starten af 1980'erne haft en enorm indflydelse på specielt avantgardetraditionen i den europæiske mode – en tradition, der bl.a. er blevet videreført af de berømte Antwerp Six og den såkaldte 2. generation fra Antwerp og nu igen fortolkes af designere som tyske Bernard Willhelm eller danske Henrik Vibskov. Da den samme konceptuelle eller intellektuelle tilgang til moden, som

⁸ If. artiklen "Kom selvfedheden til livs!" (branchebladet TØJ, pejgruppen, nov. 2006): "Efter forskerens (EHH's) vurdering overhaler Tokyo både New York, Paris, London og Milano, når vi taler tal og forbrug, hvilket medfører, at femtepladsen som modemetropol allerede er indtaget. Han undrer sig over, hvordan Tokyo er blevet overset i FORA-rapporten og i diskussionen om Københavns positionering på det globale modelandkort".

⁹ Hvilket eksempelvis indikeres af, at luksusvaremærker som Prada opfører deres største og mest prestigefyldte flagship-stores i netop Tokyo.

¹⁰ Elementer i uddannelsen er således direkte inspireret af designskolen i Antwerpen, sådan som de blev introduceret til skolen i perioden 1999-2001 af tidligere gæstelærer, designer Annette Meyer.

disse designere repræsenterer, har været med til at forme undervisningen på DK's modelinje¹⁰, er interessen herfra for at få mulighed for at undersøge det japanske modemiljø på nærmere hold selvsagt stor.

Af alle disse årsager synes det yderst relevant at vælge en japansk case. En grundforudsætning var selvfølgelig, at der måtte praktiseres modeforskning på den institution, der skulle udvælges. Her fandtes det, at specielt Kyoto Costume Institute (KCI) – et museum, der rummer en imponerende dragtsamling fra både Østen og Europa og hvorfra der jævnligt publiceres bøger om samlingen af internationale forskere – måtte antages at være en central institution for japanske modeforskere. Den antagelse viste sig imidlertid at være forkert, og her kommer den førnævnte forvirring omkring modeforskningens typologi ind i billedet. Det viste sig, at der ganske rigtigt foregår forskning i mode på KCI, men i mode forstået som beklædning, altså dragthistorisk forskning, ikke mode som kulturelt fænomen. Dette kunne have været interessant i andre sammenhænge, men i forhold til at undersøge modeforskningens typologi blev forskningen på KCI fundet for smal, og hermed måtte museet forkastes som case.

Konklusion

Det oprindelige valg af cases og den senere fravælgelse af samme kan siges at være påvirket af den virkelighed, modeforskningen som en relativt ny akademisk disciplin står i, hvor det synes svært at danne sig et overblik over, hvad der foregår, hvem man kan spørge til råds og hvor man kan lede efter gode eksempler. I det følgende redegøres der for projektets udvikling hen imod udvælgelsen af nye cases, på baggrund af ovenstående viden om Sverige og Japan.

Redegørelse for undersøgelsen frem til valg af endelige cases

Ved fravælgelsen af de to oprindelige cases på et meget tidligt stadie i projektet startede en længere researchperiode, hvor to nye cases skulle findes – cases, der gav mening i forhold til udredningens formål. Researchen havde på dette stadie det udgangspunkt, at Japan som nation

stadig var interessant, og at der derudover også stadig skulle findes en europæisk case, som forholdsvis let kunne relateres til danske forhold.

Japan

Efter at det blev besluttet at holde fast i det oprindelige oplæg, begyndte en intensiv søgning efter en japansk institution, der kunne fungere som case. Både universiteter og designskoler var mål for søgningen, der i første omgang var baseret på hjemmesidesøgning. Her må det konkluderes, at det har været meget svært at orientere sig på de japanske hjemmesider, hvor de engelske oversættelser oftest er yderst sparsomme. Således kunne der eksempelvis, hvis man var heldig, være et punkt på engelsk om 'fashion research' under 'social sciences', hvor der ikke var nogen beskrivelse på engelsk, mens den japanske tekst var relativt lang. På den måde viste det sig hurtigt umuligt at finde en ny case ad denne vej. Da der samtidig blev advaret fra kollegers side om de store udfordringer i at begive sig til Japan uden en tolk, når man ville indsamle informationer¹¹, og da der ikke var berammet midler i projektet til en sådan, begyndte Japan at tegne sig mindre attraktiv som ramme for en brugbar case. Det var stadig muligt at tage derover til nogle centrale institutioner som KCI eller Bunka Fashion College i Tokyo, men der var ingen vished for, at der kunne indsamles viden, der ville give mening i forhold til udredningen, selvom de institutioner, man kunne besøge, var nok så spændende. Meget sent i projektets tidsramme fremgik det af samtaler med Helen Thomas, leder for "Center for Fashion, the Body and Material Cultures" (FBMC)¹², at der på Bunka Fashion College i Tokyo for indeværende er en platform for modeforskning under etablering, der havde kontaktet hende for at indhente erfaringer og danne netværk med FBMC og de engelske forskere. Her var det imidlertid for sent at inddrage Japan, da udredningens endelige cases var fundet, ligesom researchrejserne var arrangeret. Hermed var Japan endeligt fravalgt som case-mulighed.

USA

Med fravalget af Japan som case blev fokus rettet mod USA og Europa, idet det er her, modeforskningen som akademisk disciplin er mest

¹¹ Lise Skov fra CBS, der i en flerårig periode har boet i Japan, samt ph.d.-stipendiat Erik Hansen-Hansen fra Danmarks Designskole, der i anden forbindelse har opholdt sig i Japan.

¹² En engelsk platform for modeforskning, der kom til at udgøre en af udredningens tre cases

¹³ Se afsnittet om Japan på s. 10.

udviklet. USA, med Fashion Institute of Technology (FIT) i New York som modeforskningens mekka i mange henseender, syntes på daværende tidspunkt meget interessant som ny case. FIT rummer både handelsmæssigt og akademisk rettede uddannelsesforløb, en designuddannelse og et mode- og tekstilmuseum, alt sammen med tilknyttede forskningsafdelinger, hvilket gør, at instituttet producerer interdisciplinær modeforskning af en høj, akademisk kvalitet og bl.a. har en stærk tradition for at forske i materiale og museale praksisser. FIT var tænkt som det amerikanske hovedeksempel, der skulle suppleres med besøg på Barnard College og NYC University- begge institutioner, hvor der uddannes ph.d.-er i mode.

På det tidspunkt, hvor USA blev overvejet som case-mulighed, tog undersøgelsen imidlertid en indholdsmæssig drejning. Efter de kriterier, der som tidligere nævnt lå til grund for den oprindelige projektbeskrivelse, kunne USA udmærket have fungeret som den case, der ikke var umiddelbart sammenlignelig med Danmark, men som potentielt kunne bidrage med nytænkning i den hjemlige modeforskningsstrategi. Det blev imidlertid vurderet, at vidensproduktionen i udredningen ville være langt højere, hvis fokus blev holdt på de case-muligheder, der lagde sig tæt op ad danske forhold. Og set i det lys er de amerikanske eksempler ikke optimale. FIT er en gigantisk institution med formidable rekrutterings- og finansieringsmuligheder, og museet og designuddannelsen gør instituttet så komplet, at en sammenligning med danske forhold ville være som at sammenligne en supertanker med en ro-båd. Det er således bestemt ikke fordi, der ikke foregår interessant modeforskning på de nævnte institutioner, at de amerikanske eksempler blev fravalgt. Det blev blot vurderet, at eftersom udredningen sigter på at kvalificere debatten om, hvilken rolle modeforskningen spiller eller kunne spille i de danske designuddannelser, så er der ikke meget ræson i at besøge to universiteter og en institution, der på ingen måde kan relateres til en dansk virkelighed. Skulle man kontakte de amerikanske forskere, måtte det udelukkende være arten af deres forskning, der var objekt for en undersøgelse, hvilket også kunne være

ganske interessant – men ikke tidsmæssigt eller økonomisk muligt i denne sammenhæng. Herefter blev fokus rettet mod Europa.

Italien, Frankrig, England

Da Europa rummer traditionelle modecentre som Paris, Milano og London, virkede det naturligt at starte med at lede efter cases her. Jævnfør de uddannelsesmæssige traditioner på DK's modelinje¹³, så ligger skoler som Central Saint Martins, London College of Fashion og Royal College of Art i London umiddelbart tættest på vores hjemlige praksis. Det samme gælder forskningstraditionen på disse institutioner, der som udgangspunkt er humanvidenskabeligt, kulturhistorisk baseret, hvilket indebærer, at man i høj grad ser mode som et kulturbærende fænomen i en social og historisk kontekst¹⁴.

Det er imidlertid svært at ignorere Milano og Paris, som de store modebyer, de er, og derfor har det naturligvis været under overvejelse at finde cases her. Imidlertid må det konstateres, at disse byers designuddannelser både i forhold til uddannelses- og forskningstraditioner ligger for langt fra de danske til, at en sammenligning vil give mening i denne kontekst. Hvor der på de danske designskolers modeuddannelser er en researchbaseret, konceptuel tilgang til designprocessen, er der på de franske og italienske uddannelser først og fremmest fokus på æstetikken¹⁵. De stærke bånd mellem modeindustri og uddannelser i begge lande kan således være nok så interessante, og måske endda oplagte at belyse, men den viden ville kun vanskeligt lade sig oversætte til danske forhold.

Denne vurdering bygger på den antagelse, at uddannelses- og forskningsprofilen på et institut eller en institution nødvendigvis må koordineres tæt, hvis man vil give de studerende optimale kernekompetencer. Man kan altså ikke tage en forskningstradition, der er knyttet til en helt anden uddannelsespraksis, og uden videre implementere den i dansk kontekst – og med den erkendelse måtte Milano og Paris fravælges. Da det ydermere fremgik af researchen, at Central Saint Martins og London College of Fashion i maj 2006 havde etableret et fælles center for modeforskning, "Center for Fashion, the Body and Material Cultures" (FBMC), og da DK har haft positive erfaringer med

¹⁴Samme tradition ses afspejlet i Danmarks Designskoles/MOKOs forskningsprofil, og i høj grad også på CBS i København, hvor man fra april 2007 og fire år frem har fået 13 mio. fra Det Strategiske Forskningsråds Programkomite KINO til at søsætte forskningsprogrammet "Creative Encounters: The Socio-Economic Organization of Creative Industries", der bl.a. indbefatter mode.

¹⁵ Denne viden er opnået gennem diskussioner omkring mulige cases med studiekoordinator Ulla Ræbild, DK.

udveksling af studerende med Royal College of Art, var det oplagt at inddrage disse to institutioner som cases. Og siden de er ret forskellige, kunne man eventuelt have valgt at koncentrere sig om dem.

Endeligt valg: England og Holland

Det stod således fast, at FBMC og RCA skulle udgøre to cases i udredningen. Men med intentionerne om at bibringe så meget viden som muligt til den danske debat, vurderedes det, at det ville være både tidsmæssigt realistisk og ønskværdigt at finde endnu en case. Her kom modeuddannelsen i Arnhem, Holland, ind i billedet som en oplagt mulighed. Der er to ting på uddannelsen i Arnhem, der ses som interessante i denne kontekst, nemlig den måde, hvorpå man her har implementeret modeteori på BA- og MA-niveau, specielt i MA-uddannelsen "Design, Fashion & Strategy", og det forskningsprogram for mode, der er under etablering mellem modeafdelingen på Arnhem, Amsterdam Fashion Institute (AMFI) og Maere Saxion Enschede m.fl. Ved at vælge Arnhem og det hollandske program som anden case, var der mulighed for at belyse flere af projektets centrale udgangspunkter. Masteruddannelsen i Arnhem kunne være et eksempel på, hvorledes modeteori implementeres på en designskole, og hvordan den ved at blive introduceret helt fra BA-niveau øger rekrutteringsmulighederne for den kommende forskningsafdeling på stedet. Og på den måde også hvilken rolle, modeteori og forskning er tildelt, i forhold til uddannelsens overordnede struktur, curriculum-opbygningen osv. Forskningsprogrammet, derimod, er et oplagt eksempel på et ideelt samarbejde mellem forskellige institutioner, der med hver deres kernekompetencer kan supplere hinanden. Mens Arnhem som en designkunstnerisk uddannelse minder om vores hjemlige designuddannelser, er AMFI en handelsskolebaseret uddannelse rettet mod strategiske og økonomiske erhverv i modeindustrien, mens Maere Saxion Enschede ligeledes er en handelsskolebaseret uddannelse, der igennem mange år har haft tekstilinnovation som centralstående kompetence¹⁶. At belyse hvorledes disse institutioner ønsker at samarbejde i et fælles program, kunne give anledning til at diskutere, hvordan vi herhjemme ville kunne samarbejde på tværs af institutioner, hvilket kun-

ne anses for formålstjenligt i en forholdsvis lille modenation som Danmark.

Konklusion

Styrende for case-udvælgelsen blev altså sammenfattende:

- Hvilke nationer er længst fremme/har fremtrædende institutioner inden for modeforskning?
- Spredning i forhold til ligheden med dansk modeforskning og dens kontekst, og i hvilken grad låntagning og inspiration er mulig.

Allerede før en egentlig undersøgelse af de udvalgte cases gik i gang, og før researchrejserne var foretaget, var det tydeligt, at de udvalgte cases hver især rummede aspekter, der havde en specifik relevans i forhold til projektets formålsbeskrivelse, der i et ganske kort uddrag var formuleret som følger:

"... typologi, strategi, niveau og omfang (af modeforskningen), sådan som den kommer til udtryk i samarbejdet mellem uddannelses- og forskningsinstitutioner og erhvervsliv ... (og) den betydning, forskningsresultater måtte have på modeuddannelserne og på innovationen i modeindustrien".

Det virkede umiddelbart mest oplagt at beskrive de særskilte forhold ved hver enkelt institution og herefter foretage helhedsorienterede sammenligninger. Derfor blev særlige omstændigheder ved hver case betonet og siden sammenført og perspektiveret. I forhold til projektbeskrivelsen ordlyd var hovedfokus på de tre cases herefter som følger:

- Modeuddannelsen på ArtEZ og det hollandske program: forskningsidentitet og -strategi, typologi, samarbejdskonstruktion mellem de involverede institutioner. Særligt fokus på curriculumopbygning i forhold til samspillet mellem praksis, modeteori og industri
- FBMC: forskningsidentitet og -strategi, typologi, samarbejdskonstruktion mellem de involverede institutioner
- RCA: forskningsidentitet og -strategi, curriculumopbygning i forhold til vidensudvekslingen med modeindustrien

I næste kapitel vil de tre cases blive gennemgået i forhold til disse perspektiver.

¹⁶ Disse tre institutioner udgør hovedkræfterne i programmet. I gennemgangen af det senere vil alle deltagende parter blive nævnt.

Udredning

Præsentation af cases

I det følgende gennemgås individuelle og generelle forhold, der gør sig gældende i de respektive cases. Således beskrives en række fakta i forhold til forudsætninger og historik, institutionel karakter og organisation, indplacering af modeuddannelsen og modeforskningen i den forbindelse og omfanget af modeforskning i hver enkelt case. Ligeledes beskrives den overordnede metodiske tilgang til modeforskningen, hvor der skelnes mellem en kulturhistorisk, angelsaksisk inspireret forskningstradition og en praktisk-teknologisk tilgang til modeforskningen, da det er disse to tilgange, der er de mest fremherskende. Herefter følger en mere uddybende fremlægning af forskningsstrategien i hver enkelt case.

ArtEZ fashion i Arnhem og det hollandske program

Modeuddannelsen i Arnhem er placeret på ArtEZ hogeschool voor de kunsten, der også rummer et konservatorium, et danseakademi, en teaterskole og et kunstakademi med flere underafdelinger. På modeuddannelsen udbydes en praktisk baseret BA og MA i modedesign samt en strategisk-teoretisk MA i ledelse, innovation og konceptudvikling i modebranchen. Til uddannelsen er knyttet ArtEZ Modelectoraat under ledelse af José Teunissen. Dette organ er ifølge hjemmesiden "... the first digital knowledge centre in the field of fashion theory". Herfra organiseres et årligt symposium samt en række workshops og gæsteforelæsnings – i tæt koordination med publiceringen af diverse bøger, redigeret eller forfattet af Teunissen selv. Instituttets aktiviteter koordineres ligeledes tæt med de tre uddannelsesforløb. Ser man på de aktiviteter, der hidtil har været arrangeret af Ar-

tEZ Modelectoraat, må det konkluderes, at der rent typologisk er hovedvægt på en kulturhistorisk, angelsaksisk forskningstradition¹⁷.

Der er i øjeblikket ikke andre modeforskere tilknyttet modeuddannelsen i Arnhem end Teunissen selv. For at medvirke til at samle de hollandske modeforskere er hun med i en undersøgelsesgruppe, der arbejder på at formulere et storstilet forskningsprogram om hollandsk mode, stærkt inspireret af det danske MOKO-samarbejde¹⁸, med arbejdstitlen: "The Construction of Fashion Identity in the Netherlands". Undersøgelsesgruppen består af fem forskere, hvor hovedkræfterne udgøres af Drs. José Teunissen, Dr. Michiel Scheffer (Mare Saxion Enschede, Universities of Twente), og Prof. Dr. Dany Jacobs (Amsterdam Fashion Institute, University of Groningen). Programmet knyttes tæt til Radboud University Nijmegen, hvorfra Prof. Dr. A. M. Smelik fra instituttet for visuel kultur har deltaget i udarbejdelsen, ligesom Drs. L. Huiskens fra Premela Foundation i Amsterdam (en brancheorganisation). Det materiale, som er gennemgået i denne udredning, er en skitse til forskningsprogrammet, som senere skal udmunde i en ansøgning til den hollandske regering om midler til at gennemføre projektet.

FBMC

FBMC er et forskningscenter initieret af professor Helen Thomas, der i 2004 tiltrådte som forskningsleder på LCF. Centrets medlemmer består af modeforskere fra hhv. LCF og CSM, der begge hører under University of the Arts, London, hvilket betyder, at begge institutioner er forskningsgodkendte i universitetsregi. Centrets tilknyttede forskere kommer selvsgat

¹⁷ Hvilket også bekræftes af Teunissen selv til seminaret "Fashion-ology or research on fashion? Politics is knowledge", som fandt sted 25.-27. sept. 2006 på CBS i København.

¹⁸ Som Michiel Scheffer udtrykte det i en samtale under besøget i Amsterdam: "What do you want to know – we copy you!"

¹⁹ Som det fremgår i den officielle forskningsstrategi på CMS' hjemmeside under Practice-led Research Degrees: "Central Saint Martins has played a leading international role in the development of research degrees in art and design practice. Students may undertake a programme of research in which their own creative work forms, as a point of origin or reference, a significant part of the intellectual enquiry and, as such, is submitted for final examination. Such work is accompanied by a written component (at least 15.000 words for an MPhil, 30.000 words for a PhD), which must conform to the usual scholarly requirements. The creative work may be undertaken in any appropriate field but must be clearly presented in relation to the argument of the theses and fall within its theoretical, historical, critical or design context".

²⁰ Såsom arkitektur, animation, glas og keramik, smykkekunst, visuel kommunikation, fotografi, skulptur, maleri m.fl.

hovedsageligt fra disse to institutioner, som er temmeligt forskellige:

CSM er en designkunstnerisk uddannelse, der også rummer andre fag som teater, kunst, multimedie og grafik. I forhold til forskning profilerer institutionen sig på at have spillet en ledende, international rolle i udviklingen af praktisk baseret forskning¹⁹.

På LCF, derimod, har man ikke blot fokus på mode i forbindelse med den tilknyttede designkunstneriske uddannelse, men i lige så høj grad i forhold til relevante aspekter, der berører området, eksempelvis modens økonomi, teknologi anvendt i modeindustrien eller mode som udtryk i vores historie og kultur, herunder formidlingen af mode på museer, i medierne og i uddannelsesregi. Disse emner kan udforskes på LCF's overbygning, hvor der udbydes fire kurser af hver ét semesters varighed, samt 12 forskellige MA-forløb.

FBMC's forskningsstrategi er overordnet set at udvikle forskningen i spændingsfeltet mellem den eksisterende kulturhistoriske forskning, som foregår på et akademisk, teoretisk plan, og den vidensudvikling og forskning, der foregår inden for designfaget selv – altså i forhold til designprocesser, didaktik, teknologi mv. – dvs. at styrke synergien mellem teori og praksis. De tre strenge i forskningsprogrammet, nemlig mode, kroppen og materielle kulturer, er valgt ud fra fagdiskussioner blandt centrets kernemedlemmer op til ansøgningen af midler hos et organ under University of the Arts, London, 'the Research Standards Development Committee', der efter en obligatorisk tredelt ansøgningsproces valgte at godkende projektet i april 2005. Centret åbnede officielt 24. maj 2006.

Centret har for indeværende 14 kernemedlemmer bestående af seniorforskere, doktorer og professorer, der tæller prominente forskningsprofiler som Caroline Evans, Rebecca Arnold og Joanne Entwistle. Herudover er yderligere 14 kulturhistorisk orienterede forskere tilknyttet, samt 15 praktisk-teknologisk orienterede forskere. De kommer alle

fra enten CSM, LCF, V&A eller universiteterne under University of the Arts, London. Der er herudover jævnlige tilknyttede udenlandske gæsteprofessorer. Pt. er 23 ph.d.-studerende tilknyttet centret.

Fashion and Textiles, RCA

RCA er en kunsthøjskole, der rummer overbygningsuddannelser inden for en lang række kunstneriske fag²⁰. Ligesom de øvrige institutter er Fashion and Textiles kendetegnet ved en høj, håndværksmæssig standard hos de studerende og meget stærke bånd til industrien. Dette bekræftes af de 13 forsknings- og undervisningsprofiler, der er fast tilknyttet instituttet. Her har alle uden undtagelse en ganske betragtelig praktisk erfaring fra enten mode- eller tekstilindustrien, som de fleste stadig udøver gennem freelance konsulentarbejde for forskellige virksomheder. Forskningen er uden undtagelser praktisk eller praktisk-teknologisk funderet, også hos instituttets forskningsleder, Joan Farrer, der forsker i bæredygtighed med fokus på innovative tekstiler²¹. Ud af de 13 profiler er fem beskæftiget med mode, enten som forskere, projektledere eller undervisere. Instituttet udbyder MPhil- og ph.d.-stipendiater, og for indeværende er der to projekter i gang, der omhandler mode, som begge kan karakteriseres ved, at de metodisk set har en overvejende teoretisk tilgang²².

Et overordnet praktisk-teknologiske fokus afspejles overordnet i den officielle forskningsstrategi for instituttet, hvor et tæt samarbejde med den kommercielle del af mode- og tekstilindustrien fremhæves som noget karakteristisk for RCA²³. Også i forhold til den kulturhistorisk baserede forskning knyttes den direkte til en undersøgelse af den designfaglige praksis, hvilket må lede til den konklusion, at der ikke synes at foregå megen forskning på RCA, som ikke direkte har berøring med en praksisbaseret tilgang til feltet²⁴.

Uddybning af forskningsstrategier

I det følgende vil forskningsstrategierne i de tre cases blive gennemgået. Det vil blive udfoldet

²¹ Disse informationer stammer fra de respektive profiler på instituttets hjemmeside samt fra centrets sekretær, Lucy Corbally.

²² MPhil-studerende Claire Robertson skriver om stil og social identitet hos unge mænd i London og Paris. I hendes profil på RCA's hjemmeside beskriver hun selv sin metode som "... ethnographic social research ...". Ph.d.-studerende Daijro Mizunos projekt "Clothing, Space and Perception" undersøger, hvorvidt man kan knytte en teoretisk baseret analyse af mode til designerens praksis og derved italesætte designprocessen og den "kreative myte", der omgæver designeren.

²³ Således står der bl.a. under "Research Methods – Group": "Fashion and Textiles have a long history of commercial consultancy involving research. Our theoretical and practice-based outputs, industrial collaborations and deep understanding of craft, the industry and the artefact enhances and informs research at all levels in the Department of fashion and textiles".

²⁴ Under denne streng står der: "Current research projects investigate the practice of individuals and groups of designers and makers resulting in prestigious exhibitions, publications and high level media coverage".

hvilke faglige, realpolitiske eller institutionskulturelle forudsætninger, der har været med til at skabe de respektive strategier, samt hvilken fremherskende selvforståelse, der ligger til grund for dem. En forskningsstrategi bundet oftest i helt konkrete forhold, som f.eks. hvilke forskere, der er tilknyttet, hvad de interesserer sig for og har arbejdet med, og hvordan det i øvrigt passer ind i den pågældende institutions identitetsforståelse. Derfor kan strategier, der umiddelbart ligner hinanden i den officielle forskningsprofil, vise sig at være dybt forskellige, når det kommer til praksis. Strategierne er typisk opstået i tæt relation til, hvad man ser som den primære udfordring: Hvad er de lokale udfordringer, og hvad vil man være endnu bedre til? Strategien udformes ud fra dette, i forhold til de kernekompetencer, man har opbygget: Hvordan kan problemerne eller udfordringerne imødekommes i forhold til den selvforståelse, man har, både indadtil og udadtil, og den måde, hvorpå man har valgt at forvalte uddannelsen?

Som beskrevet i metodeafsnittet vil der i forhold til FBMC og RCA indgå interview-citater med hhv. centerleder Helen Thomas og institutleder Wendy Dagworthy, mens det hollandske forskningsprogram om mode vil blive beskrevet ud fra spørgeskemabesvarelser fra hhv. Drs. José Teunissen og Prof. Dr. Dany Jacobs og det studerede materiale.

Det hollandske program

Udgangspunktet for de hollandske forskeres ønske om at skabe et center for modeforskning kan umiddelbart sammenlignes med årsagen til MOKOs etablering i Danmark. Der foregår forskning i mode i hollandsk regi, men som det var tilfældet herhjemme for blot få år siden, foregår forskningen sporadisk, i den forstand at forskere, der beskæftiger sig med emnet, naturligvis har diskuteret de nationale aspekter af deres forskning, når de har mødtes, men at der ikke har været et samlende organ. Således siger Prof. Dr. Dany Jacobs følgende:

“... for the moment there is not much research on fashion in general in the Netherlands, and

²⁵ Svar fra spørgeskema

²⁶ *ibid*

²⁷ Ganske vist står der følgende i MOKOs målsætning (fra hjemmesiden): *“MOKO fokuserer på, hvordan modens økonomiske og kulturelle kredsløb kan optimeres ...”,* hvilket indbyder til forskning, der beskæftiger sig med socio-økonomiske aspekter. Forskellen på MOKO og det hollandske program er, at to af de fem implicerede institutioner i det hollandske program er handelsskoler, mens MOKO udelukkende er en platform for kulturministerielle institutioner af forskellig art, og dette må nødvendigvis påvirke den forskning, der bedrives.

certainly not in universities of professional education. So, that's what we try to stimulate ... (by) ... increasing cooperation and interaction, increasing the possible scale of research and the division of labour”²⁵

Drs. José Teunissen kommenterer yderligere:

“By working together we will become a big research center. The Dutch government will take that more seriously than if we should have started this research programme ourselves”²⁶

Som nævnt i indledningen synes behovet for at indtænke mode som forskningsfelt i høj grad at udspringe fra de store omvæltninger, der har påvirket den vestlige modeindustri i takt med den øgede globalisering. Outsourcing af produktion til ikke-vestlige lande har efterladt den vestlige modeindustri med et stort behov for nytænkning i denne transitionsfase. Mens man i MOKO-regi hovedsagelig beskæftiger sig med modeuddannelse og med moden som kulturelt fænomen²⁷, har man i det hollandske udspil valgt også at indtænke et social-økonomisk aspekt, og det er i dette lys, samarbejdet mellem de forholdsvis forskellige hollandske institutioner skal ses. Der er altså i det hollandske program dels en kulturhistorisk vinkel, der beskæftiger sig med hollandsk modeidentitet, og en socio-økonomisk vinkel, der ser på Hollands modeindustri som økonomisk faktor i en globaliseret virkelighed. Dette formuleres klart i de to følgende uddrag fra det indledende kapitel i programmet, *“Hypothesis and theoretical background”*. Først et uddrag fra begrundelsen af det kulturhistoriske aspekt i afsnittet:

“While fashion in the Netherlands is not an unambiguous part of cultural identity, the creative industry of fashion has been remarkably successful in the past few decades. Research into the Dutch fashion industry is relatively rare. As yet there is little understanding or insight into the construction of fashion identity in the Netherlands. Therefore, we do not have answers to questions like: how do consumers use fashion to construct their identity? How do fashion designers construct a specific identity that allows them

to compete internationally? Is there such a thing as a Dutch style in fashion design?...

Og hernæst begrundelsen for et socio-økonomisk aspekt (skrevet af Dr. Michiel Scheffer):

... In this social-economic research project we will analyse the dynamism between economy, technology and fashion design. Globalisation of production is a strong trend in textiles in clothing. The majority of the volumes in the fashion market are produced outside the European Union. ... Globalisation of production has been mainly examined from a quantitative economic perspective without much quantitative impacts. However, Lester & Piore (2003) have assessed that globalisation of production leads to a diversity of industrialisation patterns that are different in technology and organisation of labour ..."

Samlet konkluderes det, at programmet søger at indgrænse den komplekse sammenhæng mellem hollandsk mode(-industri) og hollandsk identitet. Der ansøges i første omgang om midler til at igangsætte fire ph.d.-stipendiater og evt. et post.doc.-projekt. Det er tanken, at disse forskere skal arbejde på tværs af de tilknyttede institutioner. Metodemæssigt anføres en interdisciplinær tilgang, med et historisk, teoretisk, empirisk, ånds- og socialvidenskabeligt udgangspunkt²⁸. Perspektivmæssigt tænkes de fire ph.d.-stipendiater fordelt som følger, ud fra kernespørgsmålet: *"How has a fashion identity been constructed in this country?"*:

1. Et historisk-deskriptivt (diakront) perspektiv med arbejdstitlen "Cultural Heritage in the construction of Dutch Fashion". Formålet er at få belyst kulturhistoriske aspekter, der gennem historien har præget hollandsk mode, eksempelvis calvinismen.

2. Et teoretisk-forklarende (synkront) perspektiv med arbejdstitlen "The construction of fashion identity through performance", hvor det søges belyst, hvorledes moden anvendes som identitetskonstruerende artefakt i hypermoderniteten.

3. Et socio-økonomisk perspektiv med arbejdstitlen "The construction of identity of a brand by

designers and consumers", hvori samspillet mellem modevirksomheder, designere og forbrugere belyses, med specifikt fokus på den hollandske modeindustri.

4. Et økonomisk (eller socio-økonomisk) perspektiv på teknologi, med arbejdstitlen: "The Construction of Dutch creative fashion industry in a globalised market", hvor konsekvenserne af globaliseringen belyses, med særligt henblik på produktionens rolle i udviklingen af mode som en kreativ industri.

Det er endnu uvist, om dette oplæg til et program vil blive tilkendt midler af den hollandske regering. Da forskningen endnu ikke er igangsat, er en perspektivering af skismaet mellem praktisk og teoretisk forskning udeladt i denne sammenhæng. Men problematikken vil blive forfulgt i beskrivelsen af, hvorledes modeteori implementeres på BA- og MA-niveauet på ArtEZ, og hvilken sammenhæng, der er mellem programmets udformning og den designkunstneriske uddannelse her. Anderledes er det i de følgende to afsnit, der beskriver modeforskningen på FBMC og RCA. I begge cases er spændingsfeltet mellem praktisk og teoretisk forskning i høj grad med til at definere den overordnede forskningsstrategi, men med vidt forskelligt resultat.

FBMC

For FBMC er udfordringen ikke at få igangsat modeforskning, der kan styrke Englands image og selvforståelse som modenation, men at få samling på al den modeforskning, der allerede foregår, og på den måde skabe en endnu stærkere profil udadtil²⁹. England er ud over USA det sted i verden, hvor flest modeforskere er samlet, så der er et stort potentiale i forhold til at skabe et centralt, internationalt kraftcenter for modeforskning. Og det er tiden til at gøre det lige nu, hvor mange andre nationer som eksempelvis Sverige, Danmark, Holland eller Japan selv er gået i gang med at etablere platforme og skabe indbyrdes kontakter. Centerleder Professor Helen Thomas (HT) udtaler omkring disse aspekter af etableringen:

"The biggest challenge for FBMC is to keep its impetus up, and to keep in the fore front, really.

²⁸ Metoden er ikke nærmere defineret, da programmet i den læste udgave er på skitseplan.

²⁹ Den største koncentration af modeforskere findes på CSM og LCF, men også på mange andre institutioner i England praktiseres forskning inden for feltet.

Because I know that H&M have supplied £5 mio to Sweden, I know that we have visitors from Japan who are interested in developing fashion centres there, and the same with for example FIT in America. So I think our challenge is to build up a very robust center, so that people will see us as the center to go to, internationally, and to make links with other international institutions ...”

Noget af det, HT mener, centret kan anvendes til i den forbindelse, er naturligvis at skabe en fælles, offentlig profil, der søges styrket gennem flere initiativer. Et eksempel er promoveringen af centrets medlemmer, deres publikationer og udstillingsvirksomhed i forbindelse med symposier og forelæsninger i centerregi, eller i LCF's nyhedsbrev, 'The Hub', som HT initierede umiddelbart efter sin tiltræden som forskningsleder. Men forudsætningen for at skabe en fælles, slagkraftig profil er ifølge HT, at forskerne begynder at tale sammen indbyrdes og indlede samarbejder på tværs af institutioner, metoder og forskningsområder, hvilket selv efter centrets etablering har været en stor udfordring. For selvom alle de implicerede forskere umiddelbart anerkender behovet for et center og har lagt mange timer i opbygningen af centret, som det fungerer nu, har de sjældent tid til at mødes. Derfor er et helt basalt formål med centret ifølge HT:

“... to build up a series of funding projects that will help to support the infrastructure of the center and help us to get more money in order to develop it further. And also to get colleagues to talk to each other, basically. People are very busy, and you know last term it was very hard to get people to get together, even to meetings and things like that, really hard. And that gets a bit desperating, I would say. But then we have a meeting, and it's fantastic, and you think: “that's great!” because things get done and we kind of proceed. There could be fantastic collaborate projects, so in a way that's what I'm interested in, and I think that's how we have to go in the center, we have to build up the internal structure, really, to get people to work together, and then to look out and to work with colleagues like yourself (MOKO) and H&M (Center för modevetenskap, Stockholms Universitet)...”

Disse to aspekter, nemlig at samle forskerne og at få dem til at samarbejde, er således det helt grundlæggende udgangspunkt for FBMC's forskningsstrategi i forhold til centrets konstruktion og aktiviteter. Der-

for er temaerne da også i høj grad en refleksion af de forskningsprofiler, der har deltaget i etableringen af centret. I den såkaldte kernegruppe er der opnået konsensus om, at centrets forskningsprojekter skal berøre de fælles udvalgte temaer; mode, kroppen eller materiel kultur, da de af gruppen defineres som helt centraltstående for modeforskning. I forhold til temaet materiel kultur er der yderligere den begrænsning, at nogle af de oprindeligt tilknyttede forskere i december 2006 var med til at etablere et forskningscenter for nye tekstiler, hvilket udskilte den del af materialeforskningen, der ikke nødvendigvis berører mode.

Forskningsstrategien på FBMC søges gennemført ved hjælp af flere aktiviteter. Centret afholder workshops eller seminarer en gang om måneden, hvor udøvende designere, museumscuratorer og praktisk og teoretisk funderede forskere eller gæsteforelæsere præsenterer og diskuterer hinandens arbejde. Ideer og diskussioner herfra samles årligt i et symposium, der på den måde definerer centrets identitet udadtil. Herudover er der to gange i semestret ph.d.-kurser for de tilknyttede stipendiater, hvor de får mulighed for at præsentere deres projekter for hinanden under vejledning fra et af centrets medlemmer, og der er også ved at blive etableret en workshop for søgning af fondsmidler, så centret kan generere flere projekter. For at styrke specielt de praktisk funderede forskere³⁰ er der oprettet en projektfond, hvor hhv. CSM og LCF hvert år bidrager med £10.000. Medlemmer af centret kan søge op til £1000 pr. semester til at betale for eksempelvis udstillingsvirksomhed eller teknisk assistance i forbindelse med deres projekter, ligesom der er ansat en tekniker på fuld tid, der står til rådighed for centrets medlemmer, som man kan ansøge om at få hjælp fra i form af timer.

En af de store udfordringer, som kræver uforholdsmæssigt meget tid af centrets medlemmer, er at få de organisatoriske, institutionelle systemer på CSM og LCF til at fungere bedre sammen, i forhold til netop de tekniske hjælpemidler, som man ønsker at dele. Simple ting som hvilke tekniske faciliteter de to institutioner besidder, hvem der må bruge hvad, og hvordan lejen eller den tekniske hjælp skal betales, volder stadig mange vanskeligheder, hvilket tydeligt fremgik på centermødet 10. januar³¹, hvor en meget stor del af tiden gik med at diskutere praktiske for-

³⁰ Idet praktiske forskningsprojekter generelt er dyrere at foretage end akademiske pga. anvendelsen af tekniske hjælpemidler og materialer.

³¹ Som indgik i den foretagne researchrejse.

anstaltninger. Også projektfonden volder kvaler, fordi pengene skal anvendes inden for et bestemt tidsrum, og fordi man kun må ansøge for et semester ad gangen, hvilket af flere forskere på mødet blev betragtet som uhensigtsmæssigt³².

Den overordnede målsætning om at få praktisk og teoretisk baserede forskere til at udveksle viden gennem de tre hovedtemaer, er helt centralt i centrets arbejde. HT beskriver her, hvordan man konkret forsøger at løsne op for de spændinger, hun mener, der er mellem de to grupper af forskere:

” ... the way in which we try to do that is actually via our seminar structure, so I guess what we try to do is to get a practitioner paired with a theorist, so the practitioner, or indeed the theorist, might present their work and then there is a kind of interlocking, a kind of discussion ... I guess that these things have been probably more explored here than they are elsewhere, because we have quite strong practice-based research organisations within the UK, so we’re probably a bit ahead in relation to that ...

... it’s often the case that practice-based researchers think they’re not doing research, but of course they are. They don’t call it research, they call it practice, and the body of research is like a bad word. I think there is a tension between theory and practice and I find that practice colleagues tend to not attend seminars with theory presentations and vice versa. It’s precisely this sort of tension that we want to explore in the FBMC research centre. And I guess we’ve been trying to explore these kind of tensions, and coalescences as well, cause it’s not all tensions, there’s a lot of synergies too, and we’ve done that through monthly seminars and events here ...”

De overvejelser, man på FBMC gør sig omkring hhv. praktisk og teoretisk baseret modeforskning, skulle vise sig at gå igen på RCA, blot med en anden indfaldsvinkel. For de bestræbelser, man gør sig på FBMC for at bygge broer mellem de to grupper af forskere, hænger sammen med, at centret er placeret i universitetsregi, og at det derfor er forskningen som sådan, man er interesseret i. På RCA, derimod, er der som tidligere beskrevet langt større fokus på produktet og kontakten med

industrien, og den praktisk-teknologisk baserede forskning i den forbindelse, der ofte ikke opfattes eller anerkendes som forskning, netop som HT påpeger det i ovenstående citat. I nedenstående afsnit følger en uddybning af forskningsstrategien på Fashion and Textiles på RCA, kommenteret af institutleder Wendy Dagworthy (WD).

Fashion and Textiles, RCA

På RCA er der ikke de store organisatoriske udfordringer at slås med, forstået sådan at institutionen dels er ret lille, idet man kun uddanner på master-niveau, dels at man er herre i eget hus, så at sige, fordi man ikke som FBMC er underlagt University of the Arts, men fungerer selvstændigt som kunsthøjskole. Kommunikationen af forskning afspejler størrelsen, da den stort set foregår på den måde, at de studerende selv opsøger den viden, de mangler, hos forskere, Mphil- eller ph.d.-studerende på deres eget eller et af de andre institutter. Det kan ifølge WD lade sig gøre pga. skolens størrelse. Samme praksis er der i forhold til den praktisk baserede undervisning, hvor de studerende ofte søger ekspertise på andre institutter end det, de selv er tilknyttet. Ph.d.-studerende har ikke pligt til at undervise eller forelæse, men bliver ofte anvendt som vejledere i forbindelse med undervisning, vejledning eller seminarer. Der synes heller ikke, i hvert fald for instituttet, at være nogen overordnet kommunikation udadtil i forhold til den forskning, der foregår. Det skyldes muligvis, som tidligere nævnt, at der ikke synes at foregå megen forskning på instituttet, som ikke er direkte knyttet til produktet, altså praktisk-teknologisk baseret forskning. På den måde synes det at være de studerende, eller rygtet om deres kunnen, der udgør PR-søjlen for forskningen på RCA. Dette indtryk bekræftes til fulde af institutleder WD. På spørgsmålet om, hvorvidt der ønskes nogle ændringer i balancen mellem praktisk og teoretisk baseret forskning, svarer hun:

“... I think we’ll keep it practice-based, definitely, because we’re an art college, and that’s the way we go... I think that research in fashion is very difficult, actually. It’s a very hard thing to do. I think a lot about it, I mean, what is research? It’s difficult in the fact that we as fashion designers, we are practitioners, so that’s what we do. It’s practical research more than theoretical, often, so we do

³² Er projektfondens midler ikke brugt ved slutningen af et semester, trækkes de tilbage. Det blev derfor diskuteret, om man skulle overveje at bevilge større beløb ad gangen, for at begrænse medlemmernes tidsforbrug i forhold til at skrive ansøgninger, og for at undgå, at centrets bevilgninger eventuelt kan blive beskåret, hvis de gang på gang ikke bliver anvendt.

research by practice, and theoretically of course, but I think it's sometimes hard to explain our professional practice as research, as many times it is not recognized as research. That is what I find very difficult, because that is what we do..."

De overvejelser, som WD her gengiver, viser sig at være helt grundlæggende for forskningsstrategien på instituttet, der er opbygget efter hvilke praktiske kompetencer, RCA ønsker at udbyde til de studerende. WD uddyber:

"... our research strands came from individual members of staff's interests, that's how we built up the strategy and the strands, and that's what we want to recruit, too. So that we can help the students through, and have the expertise to actually supervise them as well ..."

Den vejledning, WD taler om, er altså af praktisk karakter. At der ikke er tale om vejledning, der udspringer af en akademisk tankegang, og at RCA tager deres identitet som håndværksbaseret kunsthøjskole meget bogstaveligt, er tydeligt. Der lægges stor vægt på, at underviserne er i kontakt med modeindustrien som udøvende designere eller konsulenter, for det er hovedsageligt kompetencerne fra disse erfaringer, man ønsker at videregive til de studerende. Dermed bliver ordet forskning et vidt begreb, og frustrationen over ikke at få anerkendt det arbejde, der udføres på instituttet som forskning, bliver da også italesat af WD:

"... you know I do consultancy work as well, so I'm sort of helping to design a collection every six months, and we research into different ... whatever we do that season. But often that kind of research is not recognized as an academic body of research, but that is what we do. And that is why it is very hard. And I think often it's certain types of people who are researchers, and that is what they do ... whereas designers, they design ..."

Hendes frustration omkring kravet om implementering af akademisk forskning i den designkunstneriske uddannelse bliver helt tydelig, når hun taler om designere, der angiveligt bliver tvunget til at give deres forskning aka-

demiske rammer for at få lov til at undersøge problematikken inden for deres faglighed:

"... I think there's a lot of books being written just because they've been told you have to do research, and I think there's a lot of books coming out, where you think 'oh my god, not another book on god knows what, something we really not actually need', but they do it because they have to do research, and it's for the sake of that, and people are being forced to do it, when they're not real researchers. And it doesn't come naturally to them, and I think it's very difficult ..."

Man må altså konkludere ud fra WD's udtalelser, at der på instituttet, og muligvis på RCA generelt, hersker en grundlæggende mistænksomhed omkring akademisk forskning, men at man på samme tid mener, at man bedriver forskning. Men hvad er det så, der konkret forskes i? Mens den teknologisk funderede forskning mest varetages af tekstilforskerne på F&T, omhandler forskningsprojekter og aktiviteter i forhold til mode mest forholdet mellem uddannelse og modeindustri. I akademisk forstand vil de projekter, der beskrives i de respektive profiler på instituttets hjemmeside som forskning, dog være at anse som undersøgelser eller samarbejdsprojekter af praktisk karakter.

Det fremgår med al tydelighed, at forskning i mode er en flertydig størrelse, der specielt fordi den implementeres på designkunstneriske institutioner, kondenserer nogle fagproblematiske diskussioner og spændinger. I det følgende vil de gennemgåede forskningsstrategier kort blive sammenført i det perspektiv, med henblik på en senere påvisning af, hvorledes samme strategier går igen i den designkunstneriske undervisning på de respektive institutioner.

Konklusion: Hvordan forskningsstrategien afspejler institutionen

Samlet kan man konkludere, at der i alle tre cases i ganske høj grad er en sammenhæng mellem Scheins tre niveauer, nemlig dels fysiske, aktuelle forhold, dels strategier og visioner, dels identitet og selvforståelse³³. Altså at der i hvert tilfælde, i tæt sammenhæng med kontekst og praksis, er indsocialiseret nogle mere eller mindre bevidste anskuelser i forhold til institutionens og medarbejdernes selvforståelse, der

³³ Hhv. "artefakter", "synlige værdier" og "grundlæggende, underliggende antagelser". Se metodeafsnit.

³⁴ Her fra HT's forelæsningsmateriale

eksempelvis bevirker, at det samme ord i en formulering forskningsstrategi kan betyde vidt forskellige ting. Eksempelvis kan man sige, at når man i FBMC's strategi skriver, at en streng i programmet er "*Historical and Cultural Studies*"³⁴, så betyder det noget ganske andet, end når der i RCA's forskningsstrategi står: "*Contemporary, Historical and Cultural reflection of Fashion & Textiles, Art & Design*"³⁵. I RCA's optik er et historisk, kulturelt blik på mode nemlig helt utvetydigt knyttet til designerens praksis, mens det hos FBMC indikerer, at man anvender en rent akademisk metodik. Her anføres definitionen nemlig som modsætning til "*Fashion design and technology*"³⁶. På samme måde kan man sige (med det forbehold, at forskningen i Holland endnu ikke er igangsat), at hollændernes selvforståelse ifølge programskitsens formulering synes at ligge i dels købmandsskabet og de rent økonomiske aspekter af modeindustrien, dels i evnen til at tænke innovativt, som de har gjort det inden for design og arkitektur.

Forskningsstrategierne er følgelig – som de vel også bør være, hvis det skal give mening for en institution at investere i forskning – en naturlig forlængelse af den institutionskultur og selvforståelse, som er fremherskende i forvejen. Så selvom man i de tre cases forholder sig på en helt bestemt måde til spændingsfeltet mellem praksis og teori, netop fordi forskningen foregår i designskoleregiet, så praktiseres den vidt forskelligt. Og forskellene bliver endnu tydeligere, når man ser på implementeringen af modeteori og forskningsresultater i curriculum-opbygningen i de respektive cases. Det er nemlig i høj grad her, i undervisningen af de designstuderende, at selvforståelsen og de i Schein'sk forstand grundæggende, underliggende antagelser konstrueres.

Implementering af forskning i modeuddannelsen

Der vil ikke i dette afsnit blive foretaget en dybdegående analyse af curriculum-opbygningen for hver case. Formålet er her at perspektivere ovenstående i uddannelsesmæssig sammenhæng, så det bliver tydeligt, hvordan de beskrevne forskningsstrategier afspejler den måde, man underviser de studerende på. Hertil er der udvalgt to forskellige overbygninger, der på hver sin måde har stor relevans i udredningens kontekst, nemlig Design, Fashion & Strategy (D, F & S) på ArtEZ og Menswear-linjen på RCA, perspektiveret

gennem et forskningsprojekt foretaget af seniortutor, Ike Rust, menswear. For FBMC's vedkommende ses det ikke relevant i denne sammenhæng at gennemgå studieplaner for de respektive designuddannelser på LCF og CSM, da centret fungerer som en selvstændig forskningsplatform. Der vil dog kort blive skitseret indholdet af overbygningen MA History and Culture of Fashion på LCF, sammen med planerne for en overbygning i FBMC-regi.

ArtEZ og sammensmeltningen af modeindustri, forskning og kunstnerisk designuddannelse

Det hollandske forskningsprogram balance mellem modens økonomi og kulturskabende værdi går igen i MA-forløbet D, F & S, som blev etableret i 1990. Målsætningen for uddannelsen, som er et alternativ til et MA-forløb som modedesigner, beskrives således i studieplanen:

"F, D & S seeks to produce students who think and act in an innovative, conceptual and commercial way in different contexts (for the fashion branch, the field of journalism and curation and related areas)".

Dette søges opnået ved en tvær-disciplinær indsigt i samfunds- og forbrugermønstre, handel og produktudvikling, udvikling af konceptstrategier, visuel analysemetode, virksomhedsstrategi og teoretiske, metodiske kundskaber. I udredningens kontekst er det vigtigt at bide mærke i, hvilken rolle implementeringen af modeteori spiller ifølge studieplanen:

- "A Fashion Theory section explores the impact of fashion as an important cultural phenomenon in our visual culture and the social society. The aim/goal is to gain a general theoretical conceptual and reflecting attitude towards the discipline of fashion.
- A Social Sciences section that aims at familiarization with social and cultural issues and prepares for strategy development.
- A Cultural Sciences section that aims at analysis and interpretation of images and that prepares for generating and applying (own) images."

Ifølge denne beskrivelse anvendes modeteori altså i den hollandske master til at skabe et højt refleksionsniveau, der kan forberede den studerende til at skabe selvstændige, visuelle og konceptuelle

³⁵ Denne formodning bekræftes i uddybelsen: "*Current research projects investigate the practice of individuals and groups of designers and makers resulting in prestigious exhibitions, publications and high level media coverage*".

³⁶ smst. som note 32

strategier i modeindustrien. Helt konkret introduceres eksempelvis semiotik, sociologi eller antropologi, med forskellige perspektiver som globalisering, modernitet og identitetskonstruktion, mode som kulturel innovation, mode som visuel repræsentation, modens betydning i hhv. den vestlige og ikke-vestlige verden, stilhistorie set i et modernitetsperspektiv og endelig mode set i en videnskabsteoretisk kontekst. I alt udgør disse elementer fem ud af ni af det, der kaldes "main courses", og ingen af de fire under "Specialisations", hvor der dog gives mulighed for at skabe sin egen specialisering, eller at komme i virksomhedspraktik. Uddannelsen afsluttes med et projekt, der kan bestå af et forslag til et brandkoncept, et forslag til et research- eller brandprojekt af innovativ art for et eksisterende firma, et research- eller brandprojekt af innovativ art skabt under et praktikophold eller en akademisk research, der udmunder i et udstillingskoncept, en journalistisk artikelserie, et magasinkoncept eller et akademisk essay.

Det fremgår altså, at der stiles imod, at de studerende skal anvende deres viden i et konkret, umiddelbart brugbart projekt, som de kan tage direkte med sig ud i modeindustrien eller relaterede virksomheder og institutioner. På den måde indgår modeteori som det "værktøj", man anvender til at placere mode i en samfundsmæssig, kulturel kontekst, mens de andre fag giver den studerende indsigt i modeindustriens strukturer og arbejdsmetoder. Modeteori tildeles samme rolle på BA-niveau, hvor den introduceres i fag som kunst- og faghistorie (hhv. *kunst-/vakgeschiedenis*, hvor mode relateres til andre kunstarter), og fagteori (*vaktheorie*, hvor der gives teoretisk indsigt)³⁷.

Man må følgelig konkludere, at hvad man gør i designuddannelsen i Arnhem, specielt på D, F & S, er at indtænke både modeindustri og -forskning som aktive, selvstændige elementer i uddannelsen, der supplerer hinanden. Og at modeforskning får lov at spille en aktiv, konstruktiv rolle i den praktiske modeuddannelse, som tilmed ifølge José Teunissen tænkes udvidet³⁸. Samtidig er det ikke nogen hemmelighed, at den teoretiske undervisning også er etableret med henblik på at kunne rekruttere forskere til

det kommende forskningsprogram. Teunissen uddyber:

"There already was a theoretical MA Fashion design and strategy, but I wanted to implement more fashion theory in this course, and in the same time I was thinking that it would be good to integrate in this course new MA's: fashion and curation and fashion and journalism. Students that are interested in these courses are more on reflection. They usually have a university background³⁹ and find our course as a specialization. These are the kind of students that I can use for doing research during the study or afterwards as PhD".

Som det fremgår, er det ganske naturligt, at modeuddannelsen i Arnhem ønsker at knytte sin forskning til de samarbejdsinstitutioner, der indgår i modeforskingsprogrammet, idet alle strenge i programmet vil kunne bidrage direkte til undervisningen af de studerende, sådan som studieplanen er sammensat. På FBMC er sammenhængen mellem den designkunstneriske uddannelse og forskningen helt anderledes konstrueret, som det vil fremgå af næste afsnit.

FBMC og rekrutteringen af nye forskere

FBMC rekrutterer som tidligere nævnt deres forskere fra de tilknyttede universiteter under University of the Arts, London, V&A museet, samt CSM og LCF. Der er i øjeblikket ingen overbygning med direkte forbindelse til centret, men en sådan er i støbeskeen. Den overbygning, der kommer tættest på i forhold til direkte rekruttering, er MA History and Culture of Fashion på LCF, der rettes mod:

"Self motivated individuals looking to develop both their career prospects and their intellectual potential through the academic study of fashion from a range of perspectives, including both historical and cultural, building on their previous knowledge, skills and experience."⁴⁰

Målsætningen er ifølge den uddybende studiebeskrivelse bl.a. følgende:

"The MA (also) provides an excellent preparation for higher level research degrees (MPhil or PhD), with an increasing number of graduates

³⁷ Fra studieplanen: "Vaktheorie heeft tot doel het verkrijgen van theoretische inzichten omtrent de wijze waarop het fenomeen mode in de samenleving anno nu functioneert. Vaktheorie dient een eigen visie te stimuleren met betrekking tot mode als product ..."

³⁸ Svar fra spørgeskema: "Fashion research is implemented in some courses, but we have to work out more courses in this direction, especially in the BA. We will do that next year."

undertaking research in fashion related subjects, in practice or theory or entering into education as lecturers. Previous MA History and Culture of Fashion graduates have progressed to lecturing in art and design in Europe and America, archival work, fashion curation, journalism and retail consultancy, or further research for PhD”.

På den måde falder denne overbygning i god tråd med den planlagte MA under FBMC, der dog ifølge HT hovedsageligt vil være af teoretisk karakter. Overbygningen tænkes som et projektorienteret forløb, der vil gå direkte over i et forskningsprogram af propedeutisk art, så centret altså udvælger og skaber deres egne forskere. Med projektorienteret menes der, at studiet vil være relativt selvdefineret for den enkelte studerende, med støtte og vejledning fra centrets forskere. Det er håbet, at overbygningen vil være etableret omkring 2008-2009.

Selvom der ikke er nogen direkte sammenhæng mellem den designkunstneriske undervisning på de to designskoler og FBMC, så rekrutteres teoretisk interesserede studerende, som det er nu naturligt, via indslusningens til centrets ph.d.-program. Men som det er intentionen at gøre det på Arnhem, så er der også en høj rekruttering fra de tilknyttede, eller udenlandske universiteter. Designskolestuderende på både CSM og LCF er dog forpligtet til at aflevere en skriftlig opgave af teoretisk karakter, ligesom det ligger dybt i englændernes selvforståelse, at man som designer har en konceptuel, intellektuel tilgang til det at designe. Således skriver associate director, Dr. Joanne Entwistle i artiklen “UK talent cut from a quality cloth” i LCF’s nyhedsbrev, ‘The Hub’, følgende:

“... the real success of British fashion design – and perhaps what sets the UK apart – is the way that students are encouraged to think. (...) says that students graduating from US institutions are trained to go straight into industry, but UK students are taught to ‘push at boundaries of aesthetic and business practices and question them’... which means that students develop the ability to combine creativity with strategic design ... The kind of conceptual approach associated with UK fashion students is

essential to the lifeblood of the fashion industry, which is constantly in search of new ideas and lateral thinkers. It is, (...) says, all about context ...”

Det kan altså konkluderes, at FBMC’s fokus er forskning, ikke designuddannelse, men at forskningsstrategien, eller tænkemåden, om man vil, alligevel afspejler de tilknyttede designkunstneriske uddannelser. Samspillet mellem centret og uddannelserne må dog også ses i det lys, at der er så store rekrutteringsmuligheder, at man, fordi man er placeret under University of the Arts, London, kan tillade sig at lave et center, der kun forholder sig til forskning.

Den tænkemåde, eller i Schein’sk forstand grundlæggende, underliggende antagelse, at de designstuderende tænker konceptuelt, er også essentiel i RCA’s selvforståelse. Her har seniortutor Ike Rust, menswear, holdt denne selvforståelse op mod den måde, hvorpå man havde opbygget studieplanen på hans institut, da han tiltrådte stillingen i 1998. Her var udfordringen ikke at finde balancen mellem akademisk forskning og kreativ, kunstnerisk uddannelse, men derimod mellem instituttets studieplaner og modeindustrien.

RCA og balancen mellem industri og undervisning

Ike Rusts (IR) paper fra 2007, “What is an effective balance between industry and academia?” er en analyse af forholdet mellem modeindustrien og de curriculumopbygningen for herremodelinjen på RCA. Analysen har karakter af en undersøgelse, baseret på relevante artikler og rapporter, samt spørgeskemaer udleveret til herremodevirksomheder omkring, hvad de forventer af RCA’s studerende. Tematikken er baseret på spørgsmålet: “What use is creativity and depth of learning to industry?”⁴¹

Undersøgelsen stemmer overens med den tidligere antagelse om, at modeforskning på RCA baseres på konkretpraktiske tilgange til modeuddannelsens samarbejde med industrien. Selvom projektet er beskrevet under forskningsprofilen på RCA’s hjemmeside, er der ikke nogen nævneværdig akademisk tilgang til det, man benævner som forskning⁴², ligesom IR’s brug af ordet ‘acadame’

³⁹ D, F & S har mange studerende, som kommer fra Radboud University Nijmegen.

⁴⁰ Ordlyd fra LCF’s hjemmeside, under kursusbeskrivelsen ved punktet: “Who is it for?”

⁴¹ Udleveret paper, s. 1

dækker bredt (både som betegnende for akademikere og praktisk funderede undervisere). Ikke desto mindre må projektet ses som naturligt indgående i den overordnede forskningsstrategi på Fashion and Textiles, og en højst relevant afspejling af den undervisning, der foregår.

I et tidligere paper, "Rethinking and reshaping a postgraduate menswear design course" (IR, 2004), plæderer han som følger:

*"if student's search for meaning and originality is to be maintained, they need to effectively balance artistry (vision, research and design), craft (technical skill) and business (professional practice and placement)."*⁴³

IR's motivation for at lave undersøgelsen var, at den studieplan, der forelå, da han tiltrådte stillingen, efter hans mening var vægtet alt for højt mod at imødekomme modeindustrien. Således stod der i studiehåndbogen, at studerendes research⁴⁴ skulle relateres til løbende projekter i samarbejde med industrien. IR ønskede i stedet at basere uddannelsen på en undersøgelse af den enkelte studerendes kreative vision. Han opdeler de to læringsmetoder i hhv. egne og industri-baserede projekter. Den første tilgang giver ifølge IR den studerende en selvstændig stillingtagen til designdisciplinen, helt uafhængigt af industrien. Dette kalder han *identifying self*. Den anden metode giver den studerende evnen til at omstille sig til industrien, i et såkaldt *applying self*. Denne sondring mener han er helt afgørende ud fra et pædagogisk perspektiv, fordi den definerer to modsatrettede måder at undervise de studerende på. Han anfører endvidere, hvorledes der fra højeste plan opfordres til, at modeuddannelser og tilknyttede universiteter i deres undervisning orienterer sig mod industrien⁴⁵.

Problemerne i denne opfordring, set i et uddannelsesmæssigt perspektiv, er imidlertid ifølge IR flere. Dels hvorvidt modeindustrien ser sin rolle i samspillet med modeuddannelserne som forbruger eller interessant, og dels i hvor høj grad forskning

og undervisning påvirkes, når fondsmidler, budgetter og sponsorkaber indgår i overvejelserne. I hans optik må udgangspunktet for modeuddannelsen på RCA være spørgsmålet: "In what ways is the RCA stimulating industry?" og ikke "In what ways is the RCA serving industry?" At dette er vigtigt fremgår i høj grad af den spørgeskemaundersøgelse, han foretog blandt 25 ledende herremodevirksomheder. Her konkluderes det bl.a., at modeindustrien ser uddannelserne som en passiv bidrager, hvis hovedperspektiv må være industriens behov. De studerende skal ifølge industrien være specialiserede, fokuserede og have evnen til at multitask. De skal også have en mere realistisk tilgang til produktionsprocessen og forstå vigtigheden af deres kommercielle værdi for firmaet. På den anden side var mange adspurgte klar over, at de pga. en øget globalisering har brug for designere, der kan tænke processuelt og kreativt og fungere som inspirerende individualister⁴⁶. Nogle angiver endda, at de nye generationer af designere er alt for optaget af at være professionelle og tilpasse sig industriens produktionsform, hvilket gør, at de mister evnen til at tænke kreativt. De efterspørger designere, som er bevidste om industriens faktiske forhold, men som ikke er hæmmet af kortsigtede behov. I forhold til kravet om specialisering er der blandede holdninger, men sammenlagt kan IR konkludere, at det er vigtigere for de adspurgte, at designerne forstår en teknisk færdighed, end at de rent faktisk kan udføre den⁴⁷. Det anses dog for vigtigt, at man kan kommunikere designet til dem, der skal producere det. Vigtigste kompetencer er sammenfattende designerens evne til at skabe innovation gennem research og at have gode samarbejdsevner. Det er evnen til at tænke nyt, der er allervigtigst for de adspurgte, konkluderer IR.

Da de studerende netop trænes i disse kompetencer på RCA, mener IR, det er tankevækkende, at de af de adspurgte, som er uddannet på RCA, beskriver bevægelsen fra modeuddannelsen til et job i industrien som et kulturшок. Her vender han den almindelige antagelse om, at de studerende skal have mere virkelighed introduceret

⁴² Forstået på den måde, at der ikke indgår perspektiverende teori

⁴³ *ibid*

⁴⁴ Igen anvendes ordet "research" i bred forstand; det betyder ikke her nødvendigvis akademisk forskning (nok snarere praktisk funderede undersøgelser)

⁴⁵ I den forbindelse citeres uddrag fra: Malcolm Newbury Consulting Company (2003), *A Study of the UK Designer Fashion Sector: Findings and Recommendations*, conducted for the Department of Trade and Industry and The British Fashion Council, Cox Review (December 2005), *Cox Review of Creativity in Business: Building on the UK's strengths*, "Universities and design schools working with business: why HE is joining forces with business – and why tie-ups suit both parties (Fra hjemmesiden for the Design Council).

på uddannelsen, på hovedet. I stedet siger han, at hvis modeindustrien vil have innovative, selvstændige designere, så må de lære at indrette sig, så de tiltrækker de mest kreative designere⁴⁶. Som han skriver:

"... God did not make enough 'time' for the fashion industry. Freneticism is the heart of the business, which puts it somewhat at odds with innovation"⁴⁹.

Samlet kan man sige, at det, IR efterspørger, er en balance mellem modeuddannelsen og modeindustrien, hvor man fra uddannelsens side i højere grad introducerer modeindustriens virkelighed for de studerende, uden at de af den grund skal have kompetencer inden for andre områder end deres eget, og at modeindustrien på den anden side må forstå, at kreativitet og nytænkning kræver plads og tid. Det er denne balance, han siden sin tiltræden i 1998 har søgt at implementere i studieplanen for sit institut.

Konklusion og perspektivering

Gennem udredningens fokus på de enkelte cases' særegne karakteristika er en beskrivelse af sammenhængen mellem forskning, uddannelse og industri anvendt til at perspektivere, hvordan man respektivt forholder sig til denne balance. Det kan konkluderes, at mens man på ArtEZ og RCA forholder sig meget konkret til modeindustrien, så er dette forhold mere irrelevant for FBMC, der ser sig selv som en forskningsplatform, hvor der arbejdes med at udvikle modeforskning. Ikke at industrien på den måde er fraværende i centrets strategi og overvejelser, perspektivet er blot ikke så betonet, fordi centret er placeret i en størrelsesmæssig kontekst, der gør det muligt at overlade væsentlige forskningsområder, der berører industrien, til andre institutter i de tilknyttede institutioner.

Hvordan kan vi bruge den viden, der er indhentet gennem rapporten, i dansk kontekst? Først og fremmest er der gjort et forsøg på at tegne et "modeforskningens landkort", så vi bedre kan

placere vores egen forskning, uddannelse og industri i relation til, hvad de andre gør. Udredningen bør også mane til eftertanke i forhold til nogle af de kernespørgsmål, der går igen i de udvalgte cases. Skal modeindustrien være aftager af en passivt leverende designskole, eller var det en idé at skabe en bedre balance, sådan som Ike Rust foreslår? Hvordan skabes et bedre samarbejde mellem designskoler og industri? Er den hollandske model brugbar som inspiration? Hvordan er balancen på vores egne designskoler mellem de praktisk baserede og de teoretisk funderede forskere, med tanke på de tematikker, der berøres af Helen Thomas og Wendy Dagworthy? Hvad er dansk modeforskning, og hvilken forskning skal der investeres i for at skabe en stærk profil baseret på det, vi kan i forvejen? Måske kan vi, med disse aspekter in mente, højne vores refleksion og debat omkring, hvad der er muligt og konstruktivt for os at gøre fremover.

⁴⁶ En af de ting, IR konkluderer, er, at de adspurgte ønsker at ansætte designere udelukkende til at researche og være innovative.

⁴⁷ Fordi disse opgaver varetages af specialuddannede medarbejdere.

⁴⁸ Et stort problem for den engelske modeindustri er nemlig ifølge IR's undersøgelse, at de mest talentfulde designere udvander til jobs i de store modebyer som Paris, Milano og New York. Således citerer han fra Carolyn Asomes artikel: *Talented young Brits with designs on the world stage*, *Evening Standard*, juni 2006: "Gucci, Louis Vuitton, Alberta Ferretti: the names might be foreign, but the designers are now likely to be as British as a bowler hat."

⁴⁹ udleveret paper, s. 17

Efterskrift

Det har gennem udredningsarbejdet været tydeligt at opleve, hvordan opfattelser af viden og kompetencer er vidt forskellige i forhold til, om de defineres af designeren, akademikeren eller modevirksomheden – ikke bare i Holland og England, men også på de danske designskoler og i den danske modeindustri. Derfor vil det i rapporten indsamlede materiale indgå i en videreførelse af projektet, hvor de i konklusionen indkredsede kernespørgsmål perspektiveres yderligere.

Litteratur

Burawoy, Michael: "The Extended Case Method", s. 4-33, i: Sociological Theory, Volume 16 Issue 1, 1998

Järvinen, Margarethe, Mik-Meyer, Nanna: "Indledning", s. 9-24, i: Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv – interview, observationer og dokumenter, Hans Reitzels forlag, 2005

Schein, Edgar H.: kapitel 2: "Afdækning af kulturniveauer", s. 24-34, i: Organisationskultur og ledelse, Valmuen, 1994

Winther-Jensen, Thyge: afsnittet "Sammenlig- ning og videnskabssyn", s. 55-99, i: Komparativ pædagogik – faglig tradition og global udfordring, akademisk forlag, 2004

Yin, Robert K.: kapitel 2: "Designing Case Studies", i: Case Study Research – Design and Methods, Third Edition, Sage Publications Inc., 2003

Udleveret materiale:

Rust, Ike: "What is an effective balance between industry and academia?" Royal College of Art, London, UK, 2007

"The Hub – focus on research, London College of Fashion"(tidsskrift), October 2006/Issue four, January 2006, Issue two (herudover er studeret

